

TÜRK SOSYOLOJİSİNİN YENİ ÇALIŞMA MECRALARI

Olgun GÜNDÜZ*

Özet

Türk sosyolojisinin Cumhuriyet'in ilk yıllarından bugüne gelişim seyri üzerinde önemli tarihsel dönemler belirleyici olmuştur. Bu gelenekte en belirleyici temel dönüşüm son yirmi yılda gerçekleşmiştir. Özellikle sosyal bilim geleneğinde disiplinler-arası çalışmaların yaygınlık kazanması sosyoloji ile diğer disiplinleri yakınlaştırmıştır. Bu durum toplumbilim alanında farklı çalışmaların ortaya konmasına imkan tanırken diğer yandan sosyoloji bölümlerinde değişik derslerin okutulmaya başlamasına zemin hazırlamıştır. Toplumsal değişimin açığa çıkardığı yeni sosyal olgular sosyolojinin çalışma sahasına girmeye başlamıştır. Türk sosyolojisinin gelişim seyri yeni toplumsal dinamiklerin, sosyal hadiselerin karakteri tarafından belirlenirken, çalışma alanı da bu gelişime bağlı olarak değişim göstermiştir. Çalışma bu değişimin hangi alanlarda yoğunlaştığını ortaya koyma amacı taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: disiplinlerarasılık, sosyolojik çalışmalar, sosyoloji bölümleri, yeni alanlar

NEW RESEARCH FIELDS IN TURKISH SOCIOLOGY

Abstract

Important historical periods can be discerned throughout the developmental process of Turkish sociology, from the foundation years of the Turkish Republic to the present. However, the most decisive and fundamental transformation in this developmental trend has arguably occurred in the last twenty years. The expansion of interdisciplinary studies, especially in the tradition of the social sciences, has created a convergence between sociology and other disciplines. This situation has enabled the emergence of new topics of study in the field of sociology on one hand, while preparing the ground for proliferation and diversification of the courses taught in sociology departments. New social facts, prompted by societal change, have entered the field of sociological research. The developmental process of Turkish sociology has been characterized by new societal dynamics and social phenomena, whereby the fields of sociological study have accordingly changed - dependent on this developmental process. The present study thus aims at putting forth and analyzing the points where such changes have occurred with intensity.

Keywords: interdisciplinarity, sociological studies, sociology departments, new fields

* Dr., Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı-Koordinatör. İletişim: olgun_gunduz@hotmail.com

Giriş

Günümüz sosyoloji çalışmalarının yeni gelişen toplumsal dinamikler, sosyal karakteri öne çıkan hadiseler ekseninde biçimlendiğini görmekteyiz. Toplumsal değişimin dinamik seyri, sosyolojik çözümlemeyi, takip edilmesi güç bir anlama ve açıklama sürecine dahil etmiş durumda. Yeni gelişen sosyal hareketler bir yandan kendilerine ifade alanı bulma arayışında olurken diğer yandan bu hareketlerin yeni takipçileri de sahnede yerini almaya başlıyor. Sosyoloji disiplini içinde, topluma dair hemen her unsuru ele almaya olanaklı alt disiplinlerin varlığı geniş bir çeşitlenme durumunu ortaya çıkarıyor. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, topluma dair her yeni gelişme, sosyoloji içinde çalışma nesnesi olmakta gecikmiyor. Bu durumda sosyolojik çalışmalar yeni gelişmeleri anlamak ve açıklamak noktasında yoğunlaşabiliyor.

Ziya Gökalp'ten bugüne bir geleneği olduğunu söyleyebildiğimiz Türk Sosyolojisi günümüz dünyasında kendine yeni mecralar, taze alanlar bulmak zorunda. Son on yıldır ülkemizdeki sosyoloji bölümlerinin çeşitlenmesine paralel olarak bu bölümlerde verilen derslerde de farklılıklar gözlenmekte. Sosyolojisinin sosyal olan hemen her hadise ile olan yakın ilintisi sayesinde toplum içinde gelişen sosyal konuların çalışma imkânı kazanması çok gecikmeden mümkün olabiliyor. Bundan on sene evvel kitle iletişim araçları ve medya üzerine sosyoloji içinde bir çalışma zemini varken şimdilerde sosyal medya adı altında facebook, twitter, blog gibi internet tabanlı iletişim kanallarının etkilerinin çalışıldığını görüyoruz. Bu elbette kaçınılmaz bir gelişim seyri. Sosyoloji disiplininin toplumsal olanı değişim karakteri içinde verebilme çabası ile de örtüşüyor.

Türk sosyolojisi için yeni çalışma mecralarının neler olduğuna ya da olabileceğine geçmeden önce başlangıcından günümüze sosyoloji disiplininin gelişim seyrine kısaca bakmak faydalı olacaktır.

Türk Sosyolojisinin Gelişim Seyri

Sosyolojinin 1900'lerin başında Türkiye'ye girdiğini görüyoruz. İlk sosyoloji kürsüsünün kurulma yılının 1914 ve ilk önemli temsilcilerin Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin olduğunu biliyoruz. Ziya Gökalp'in sosyoloji

anlayışı genel olarak Comte-Durkheim geleneğini takip eder. Durkheim sosyolojisinin ülkemizde tanınması ve yerleşmesi üzerinde Gökalp'in büyük rolü vardır. Türk Sosyoloji Tarihi üzerine araştırmaları bulunana H. Bayram Kaçmazoğlu, Gökalp'in Batı sosyolojisinden Comte-Durkheim ekolünü takip ederek "milli bir sosyoloji" yaratmaya çalıştığını ifade eder (Kaçmazoğlu, 2010: 13). Türklük, İslamlık ve Muasırlık Gökalp'in birlikte ele aldığı ve Türk toplumunu tarif ederken kullandığı üç anahtar kavram olarak öne çıkmaktadır. Gökalp, bu yolla Türk terbiyesini, İslam terbiyesini ve çağdaş terbiyeyi birlikte mütalaa ederek uygarlık adına Batı medeniyetine girmenin elzem olduğunu ancak bu medeniyete girmekle örf ve ananelerin de muhafaza edilebileceği görüşünü dile getirir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kuruluş dönemi Türkiye'si için Gökalp'in bu anlayışı devletçe kabul görmüş ve ulus devletinin felsefi ve sosyolojik temasını belirlemiştir. Niyazi Berkes (1985: 141), Gökalp'in kabul görmesinde temel belirleyici etmenin İslamcılık ve Batıcılık çevreleri arasındaki çelişmeye bir uzlaşma getirme çabası olduğu tespitinde bulunur. Gökalp bu yolla İslam uygarlığı ile Batı uygarlığı arasında örtüşme ve ayrışma noktalarını ortaya koyarak Türk halkının toplumsal yaşamı üzerindeki muhtemel etkilerini değerlendirmiş olur.

Gökalp'le birlikte önemli bir diğer figür de Prens Sabahattin'dir. Özellikle Le Play okulu ile ismi anılan Prens Sabahattin monografi yöntemine dayalı ademi merkezîyetçiliği ve bireyci sosyoloji akımını savunması ile Gökalp'ten ayrılır. Science Sociale ekolünün temsilcisi olduğundan görüşleri gözlem yöntemi ve ademi merkezîyetçilik savı etrafında yoğunlaşmaktadır. Prens Sabahattin geleneği toplumsal yapı araştırmalarına bilimsel yöntem kazandırmış ve saha çalışmalarına olumlu katkı sağlamıştır. Ancak merkez dışı yönetim anlayışı o dönem için uygulanabilir görülmemiş daha sonra bu görüş kabul görmüştür.

1940-1950'li yıllar sosyolojinin Türkiye'de iki ana ekolün önderliğinde gelişim seyri izlediği yıllardır. Bunlar Ankara Ekolü olarak bilinen Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi ile, İstanbul Ekolü olarak bilinen İstanbul Üniversitesi'dir. Ankara ekolü özellikle Amerikan sosyolojisi çizgisinde teşekkül etmiştir. Bunun nedenleri arasında ekolün önemli temsilcilerinden olan Niyazi Berkes'in lisans sonrası eğitimini Amerika'da tamamlaması gelir. Berkes monografi yöntemini kullanarak *Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Bir Araştırma* adlı alan çalışmasını gerçekleştirir. Bu, o dönemin toplumbilim

alanında ilk bilimsel çalışmalardan biri sayılır. Ancak hâkim akademik ortam bu tür çalışmaların değer görmesine olanak vermez (Gündüz, 2011: 162). Behice Boran, Pertev Naili Boratav gibi ekolün diğer önemli temsilcileri de kısa sürede hedef haline gelirler. On senelik çalkantılı bir dönemin ardından Ankara ekolünün tasfiyesi ile hazin bir şekilde sonlanır. Türkiye’de sosyal bilimlerin gelişiminde çalışmaları ile kritik önemleri olan bu akademisyenlerin çalışmalarının günümüze de yansımamış olması düşündürücüdür (Kayalı, 1994: 57).

İstanbul Üniversitesi’nin başını çektiği İstanbul ekolüne bakıldığında ise durum daha farklıdır. Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıklıoğlu ve Nurettin Şazi Kösemihal’in başını çektiği ekol geleneksel sosyolojiyi devam ettirme anlayışı gösterse de temsilcilerinin bireysel yönelimlerinin farklılığına göre şekil alır. Bu üç sosyolog bir yandan Ziya Gökalp çizgisini takip ederken diğer yandan Le Play okulunu, Alman sosyoloji geleneğini izlerler (Kaçmazoğlu, 2010: 59).

Amerikan Sosyolojisi kaynaklı Ankara ekolü ile Avrupa Sosyolojisi kaynaklı İstanbul ekolü arasına sıkışan sosyolojik çalışmalar da bu dönem için henüz yetkinlik göstermemiştir. Ankara ekolünün sosyolojik çalışmaları köy-şehir farklılığı üzerine yoğunlaşırken İstanbul ekolü temsilcileri daha çok tarihsel süreklilik kaygısıyla Osmanlı toplumsal yapısı içinde görüşlerini temellendirme gayreti içinde olmuşlardır. İslam medeniyeti, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleri bu dönem çalışmalarında isimlerine çokça rastlanan önemli tarihsel aralıklardır.

1950-1960 arasına baktığımızda Kaçmazoğlu’nun tabiri ile bu dönemi ‘Fetret devri’ olarak nitelemek yerinde olur. Ankara ekolünün tasfiye edilerek etkisiz hale getirilmesi ve temsilcilerinin yargılanmaları Türk sosyolojisinin gelişim seyri üzerinde çok yönlü sonuçlar ortaya çıkarır. Sosyoloji kürsülerine sosyoloji disiplininin gelmeyen isimlerin atanması Mübeccel Kıray gibi önemli sosyolojik çalışmaları olan bir sosyoloğun, üniversite dışında tutulması gibi daha bir çok müdahale sosyolojik çalışmaların derinleşmemesine ve ilginin tali konulara kaymasına sebebiyet vermiştir. Bu dönem öne çıkan iki önemli figür Mümtaz Turan ve Ziyaeddin Fahri Fındıklıoğlu’dur. Dönemin siyasal eğilimi ile örtüşen görüşleri sebebi ile Mümtaz Turan’ın çalışmaları dönemin

iktidarınca kabul görmüştür. Bu dönem sosyolojik çalışmaların yoğunlaştığı alan Köy sosyolojisi olmuştur. Yine Cahit Tanyol, İbrahim Yasa, Amiran Kurtkan gibi isimler de bu dönem fazlaca Köy sosyolojisi kapsamında değerlendirilebilecek çalışmalar ortaya koymuşlardır. Özetle “1950-1960 dönemi Türkiye sosyolojisinde pek çok konu ele alınarak araştırılmıştır. Öne çıkan konuların başında toplumsal değişim ve Batılılaşma, köy sosyolojisi, komünizm, milliyetçilik, Science Social ekolü, şahsiyetçilik, liberalizm, sosyal siyaset, din-politika tartışmaları, eğitim, göç ve şehirleşme, sanayileşme, iletişim, sosyal antropoloji, psikoloji, örf ve adetler ve folklor gelmektedir. Ancak bu çalışmaların önemli bir kısmı yüzeysel düzeyde kalmış, konular derinlemesine incelenmemiş, sosyoloji 1950 öncesi ve sonrası canlılığının gerisinde kalmıştır” (Kaçmazoğlu, 2010: 161).

1960 sonrası dönemin temel özellikleri 1980'lere kadar pek fazla değişim göstermemiştir. Diğer yandan Sabri Ülgener, Şerif Mardin, Sencer Divitçi-oğlu, İdris Küçükömer, Doğan Ergun, Emre Kongar gibi akademisyenler, farklı disiplinlerden olmakla birlikte çalışmaları ile sosyolojik düşüncenin gelişmesine katkı sağlamışlardır. Ancak 1960'lerden itibaren sosyolojinin, bağımsız bir bölüm hüviyeti kazanmaya başladığından söz edilebilir. Kendi içinde uzmanlaşma ve alt disiplinlere bölünme gelişmelerinin izlenmesi Türk sosyolojisi için önemli aşamalardan biri olmuştur. Bu dönemin temel belirleyici özelliği sosyolojik çalışmaların fazlaca Amerikan sosyolojisi etkisi altında olmasıdır. Bu etkiyi belirginleştiren en önemli gelişmeler ODTÜ, Hacettepe ve Boğaziçi gibi üniversitelerin sosyoloji bölümlerinin açılmış olmasıdır. Bu gelişmelerle birlikte Amerikan sosyal bilimlerinin metodolojisi ve teorileri tercüme edilmeye başlanmıştır. Bu dönem fazlaca Batıda ve Amerika'da geçerliliği ispatlanan teori ve varsayımların Türkiye toplumuna uyarlanması çabaları ile geçmiştir (Ünal, 2008: 147). Bu sebeple kendi toplumu için geçerli olabilecek teoriler üretmek yerine Batı kaynaklı teorileri izlemek bu dönem kimi sosyologların en büyük talihsizliği olmuştur.

Özellikle 1970 sonrasında Amerikan sosyolojisinin Türk sosyolojisine etkileri 1980'lere dek neredeyse tümüyle hissedilmiştir. Bu etkinin tüm boyutlarıyla alana hakim olmaya başlamasında geleneksel üniversitelerin yanında Amerikan üniversitelerini model alarak kurulan ODTÜ, Boğaziçi ve Hacettepe üniversitelerinin büyük payı olmuştur (Ünal, 2008: 155).

1980 sonrası Türkiye’de yapılan sosyoloji çalışmaları üzerinde bu dönemin kültürel iklimi belirleyici olmuştur. Nurdan Gürbilek’in (2001) “Vitrinde Yaşamak” çalışması bu iklimin niteliği hakkında önemli tespitler ihtiva etmektedir. 80’ler pek çok açıdan tezatların yaşandığı bir dönem olarak gelecek yılların sosyolojik dinamikleri üzerinde tayin edici olmuştur. 80’ler, ilk yarısında darbenin, baskının, şiddetin izlendiği, ikinci yarısında ise görece özgürleşmenin, daha modern bir yapının izlerinin görülmeye başlandığı belirleyici bir dönem olarak öne çıkmaktadır (Gürbilek, 2001: 13).

Bu dönemdeki gelişmelere baktığımızda bir yandan üniversitelerdeki sosyoloji bölümlerinin çoğaldığı, diğer yandan bu alanda yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin sayılarında artış olduğu gözlenmektedir. İstanbul ve Ege Üniversiteleri tarafından yayınlanan Sosyoloji Dergisi ve diğer üniversitelerin çıkardıkları Sosyal Bilimler Dergileri sosyoloji çalışmalarının yayınlandığı akademik yayın organları olarak pek çok makalenin entelektüel alana kazandırılmasına katkı sağlamışlardır.

1990’lardan sonra üniversitelerdeki sosyoloji bölümleri arasında ekol farklılıkları izlenmeye başlamıştır. İstanbul Üniversitesi sosyoloji bölümünün sosyolojik bakış açısı ve sosyolojiye yaklaşımına bakıldığında Türk toplum düşünce tarihine yönelik çalışmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Diğer yandan ODTÜ, Boğaziçi gibi Amerikan sosyolojisi etkisinin hakim olduğu sosyoloji bölümlerinde ise sosyolojik çalışmaların, köy-kent sosyolojisi, kültürel çalışmalar, siyaset sosyolojisi, sosyo-ekonomik yapı gibi daha mikro alanlarda yapıldığı gözlenmektedir.

Bu dönemin sosyal bilimler alanına damgasını vuran en önemli gelişme Gülbenkian Komisyonu’nun hazırladığı rapordur. “Sosyal Bilimler Açın” adıyla 1995’te çevrilen rapor disiplinlerarası çalışmaları teşvik ederken, çalışma konularını ve akademisyenleri bir bölümün ya da disiplinin tasallutundan kurtarma yönünde bir manifesto etkisi yapmıştır: “tarihle ilgilenmek, sadece tarihçi denilen kişilerin teklinde değildir. Bu bütün sosyal bilimciler için bir görevdir. Sosyoloji yapmak sadece sosyolog denilen kişilerin teklinde değildir” (GK, 2000: 91).

2000’li yıllara gelindiğinde ise gelecekle ilgili öngöründe bulunma ve ge-

lecekte yapılacak akademik çalışmaların muhtevasını şimdiden saptama yönünde önemli bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, dönemin sosyal bilimler açısından genel görünümünü vermekle birlikte gelecekte hangi seyri izleyeceği yönünde de çok önemli tespitler ortaya koymuştur.

Sosyal Bilimler Öngörü Çalışması (2003-2023)

2007’de Türkiye Bilimler Akademisi tarafından içinde sosyoloji disiplininin de yer aldığı Sosyal Bilimler Öngörü Çalışması (2003-2023) yayımlanır. Bu çalışmanın sosyoloji-antropoloji ve kültür araştırmaları bölümü Bahattin Akşit’in başkanlığını yaptığı bir dizi akademisyen tarafından hazırlanır. Bu rapor ülkemizdeki sosyal bilimler alanındaki gelişmelerin seyrini izlemek ve önümüzdeki dönem oluşabilecek değişimler hakkında bir öngöründe bulunmak amacıyla ortaya konur. Rapor aynı zamanda ülkemizdeki sosyoloji bölümlerinin mevcut durumları hakkında da önemli saptamalarda bulunur. Buna göre sosyoloji bölümlerinin hemen hepsinde verilen dersler arasında Sosyolojiye Giriş, Kurumlar Sosyolojisi, Aile Sosyolojisi, Metodoloji, Araştırma Teknikleri, İstatistik ve Din Sosyolojisi başta gelmektedir. Bununla birlikte aynı sıklıkta olmasa da en yaygın verilen dersler arasında İktisat Sosyolojisi, Şehir veya Kent Sosyolojisi, Küçük Gruplar Sosyolojisi, Suç ve Hukuk Sosyolojisi, Siyaset Sosyolojisi, Çevre Sosyolojisi ve İletişim Sosyolojisi gibi dersler yer almaktadır (SBÖÇ, 2007: 42-43).

Raporda ortaya konan tespitler arasında Antropoloji dersinin yok denecek kadar az olduğu ve sadece giriş niteliğinde okutulmakta olduğu Demografi ve Sosyal Değişme derslerinin de azaldığı bilgisi yer alır. Bununla birlikte Feminist Araştırmalar, Toplumsal Cinsiyet ve İktidar gibi ‘gender’ alanına giren derslerin giderek yaygınlık kazandığı ifade edilir.

Üniversitelerin sosyoloji bölümlerinde açılan seçmeli derslerin bölümün kendi akademik personellerinin akademik yönelimleri doğrultusunda seyrettiği de bir diğer önemli tespittir. Değişik üniversitelerde verilen dersler arasında Sakarya Üniversitesi’nde Yoksulluk Sosyolojisi, İstanbul Üniversitesi’nde Sosyolojiyi Hazırlayan Olaylar, Ege Üniversitesi’nde Siber Sosyoloji, Boğaziçi Üniversitesi’nde Köylülük İncelemeleri, Güç ve Eşitsizlik, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Sosyolojisi, Galatasaray Üniversitesi’nde Sinemanın

Toplumsal Tarihi, Süleyman Demirel Üniversitesi'nde Osmanlıca I, II öne çıkmaktadır (SBÖÇ, 2007: 43).

Raporun en önemli yanı geleceğe dair belli öngörüler geliştirilmiş olmasıdır. Bu öngörüler ileride sosyolojinin de içinde bulunduğu sosyal bilimlerin çalışma sahalarının neler olabileceğini, hangi alanlarda araştırma yapmanın ihtiyaç halini alacağı noktalarında getirdiği tespitler açısından önem arz etmektedir.

Bu öngörüler arasında demografik alanda en çarpıcı saptama doğurganlığın azalması ile yaş gruplarında genç nüfusun şişkinlik göstereceği, bunun da kısa dönemde eğitim, istihdam gibi alanlar açısından önemli sorun teşkil edeceği, diğer yandan toplumsal yaşlanma ile birlikte yaşlı, engelli ve hasta sayısında büyük artış meydana geleceği ve bunun sonucu olarak da bakıma muhtaç yaşlı sayısının hızla artacağıdır (SBÖÇ, 2007: 46, 67).

Bir diğer önemli saptama küreselleşme süreci ile birlikte seyreden göç olgusunun boyutlarının büyüklüğü dikkate alındığında yerleşim yerlerinin nüfus yapısında meydana getireceği değişim üzerindedir.

Öngörüler arasında sosyal bilimler alanında yapılacak akademik çalışmaların hangi alanlara yönelebileceği üzerine de dikkat çekici tespitler yer almaktadır. Buna göre toplumsal yaşamda önemli rol oynayan gelişmeler yapılacak sosyolojik çalışmalarca yakından incelenecektir. Bu çalışmalar belli konularda sınırlı kalmayacak farklı alanlarda yaygınlaşacaktır. Bu çerçevede, sağlık sosyolojisi, turizm sosyolojisi, suç sosyolojisi, spor sosyolojisi, afet sosyolojisi, yaşlılık sosyolojisi, e-toplum sosyolojisi, çevre sosyolojisi, göç sosyolojisi, savaş sosyolojisi, toplumsal hareketler sosyolojisi, küçük gruplar sosyolojisi, etnisite sosyolojisi, kimlikler sosyolojisi ve çalışma sosyolojisi gibi alanlarda çok yönlü ve çok disiplinli akademik çalışmalar gerçekleştirilecektir (SBÖÇ, 2007: 54).

Bu öngörü çalışması gelecek için oldukça isabetli tespitler ortaya koymuştur. Çalışmanın gelecekteki akademik çalışmaların hangi alanlarda yoğunlaşacağı dolayısıyla toplumsal dinamiklerin hangi yönde gelişim kaydedeceği hakkında önemli bir veri kaynağı olduğu söylenebilir.

Türk sosyolojisinin gelişim seyri üzerinde önemli bir diğer çalışma Aytül Kasapoğlu tarafından ortaya konmuştur. Kasapoğlu (2005: 545) Türkiye’de sosyoloji bölümü olan yedi üniversitede akademisyenlerin yaptıkları yayınları karşılaştırarak, akademik çalışmalarda öne çıkan sosyal problem sahalarını tespit etmiştir. Bu üniversiteler, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Mimar Sinan (Güzel Sanatlar) Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesidir. Bu üniversitelerin Sosyoloji bölümlerinde yapılan bilimsel çalışmaların çeşitlendiği on beş alt saha; Sapma, Şiddet, Teknoloji, Ergenlik, Gençlik, Kadın, Yaşlanma, İşsizlik, Ayrımcılık, Eşitsizlik, Yoksulluk, Turizm, Çevre ve Kimlik gibi başlıklardan oluşmaktadır. Çalışmada en çok bilimsel yayın yapılan alanların “cinsiyet ve kadın sorunları”, “kimlik” ve “toplumsal sapma ve suç” olduğu tespit edilmiştir. Bugün bu alanlarda çok sayıda bilimsel yayına rastlanmaktadır. Ayrıca kimi Sosyoloji bölümlerinde, bu konulardan bazılarını alt disiplinler altında detaylandırıldığı veya lisansüstü program şeklinde yapılandırıldığı da gözlenmektedir.

Yeni Çalışma Sahaları

Son on yolda ülkemizdeki üniversite sayısının artmasına paralel olarak sosyoloji bölümleri de çoğalmıştır. Akademik alanda disiplinlerin birbirleri ile olan yakın ilişkisi sayesinde üretilen çalışmalarda çeşitlilik ve nitelik artışı mümkün hale gelmiştir. Bu dinamikler sosyoloji bölümlerinde çalışan akademisyenlerin çalışma biçimlerini de etkilemiştir. Sosyoloji bölümü başta felsefe, tarih, psikoloji ve edebiyat olmak üzere pek çok disiplinin çalışma sahasından etkilenmiştir. Bu etki sosyoloji bölümlerinde verilen derslere de yansımıştır. Edebiyat Sosyolojisi adıyla veya Edebiyat ve Toplum ismi ile kimi sosyoloji bölümlerinde okutulan dersler bu etkinin örneklerinden sadece birisidir.

Türk sosyolojisinin yeni çalışma mecralarının oluşmasına hizmet eden genel değişkenler arasında küreselleşme süreci ile birlikte seyreden çeşitli sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmelerin etkilerini sayabiliriz. Fordist evreden postfordist evreye geçmiş olmak, hizmet sektörünün yükselişi, paranın, mal ve hizmetlerin ulus-aşırı serbest dolaşımı, tüketim kültürü, iklim değişiklikleri, doğal afetler gibi pek çok önemli gelişme sosyolojik çalışmaların

muhtevasında tayin edici bir rol oynamıştır denilebilir.

Bu etkilerin sosyoloji disiplini içinde yansımalarına baktığımızda, Örgüt Sosyolojisinin, sayıların ve hacimleri hızla artan kamu binaları, şirketler, gökdelenler, finans merkezleri gibi dev organizasyonların çalışma biçimlerini analiz eden bir disiplin olarak popülerlik kazandığını görmekteyiz. Yine Endüstriyel Sosyoloji de benzer bir alanda inceleme sahasına sahiptir. Tüketim kültürünün yaygınlaşması Tüketim Sosyolojisini zorunlu kılmaktadır. Alışveriş merkezlerinin yükselişi, yaşam tarzı üzerinde AVM'lerin etkisi gibi konular bu sahanın çalışma konuları arasındadır.

Küresel ısınma olarak öne çıkan iklim değişiklikleri ile nükleer santrallerin çevreye ve toplumsal yapıya etkisi, sosyoloji içinde Çevre Sosyolojisi veya Toplumsal Ekoloji adıyla inceleme nesnesi olmuştur. Bu alanda “Green Peace” gibi örgütlerin etkilerinin giderek artması çevrenin toplumsal hareketleri etkileyen dinamikler arasında yer alması bakımından önem arz etmektedir. Yeni toplumsal hareketlerin dinamik seyri Küçük Gruplar Sosyolojisi gibi derslerin önemini artırırken sosyoloji bölümlerinde çok eskiden beri verilmekte olan Din sosyolojisi dersinin çeşitlenerek Dinsel Azınlıklar Sosyolojisi gibi alt alanlarda verildiği görülmektedir.

Son on yılda dünya ölçeğinde yaşanan başta deprem, sel gibi doğa olaylarının toplumsal etkileri Afet Sosyolojisi içinde çalışma zemini bulmaktadır. Yine teknoloji kaynaklı nükleer santrallerin zararlı etkileri bu disiplinin inceleme alanı içerisinde yer almaktadır.

Özelde ise Türk sosyolojisi kendi toplumsal, siyasal ve ekonomik karakterinin şekillendirdiği toplumsal bağlamda bazı önemli gelişmelerden doğrudan etkilenmiştir. 90'lı yılların başında ortaya çıkan özel televizyonlarla birlikte internetin kullanımının yaygınlaşmasıyla toplum, iletişim biçiminde önemli bir aşama katetmiştir. Facebook, Twitter gibi sosyal medya kanallarının sıklıkla kullanımı sayesinde herkes bir şekilde kendi mesajını paylaşmakta ve başkalarının mesajını da takip edebilmektedir. Sosyoloji ve İletişim disiplinlerinin birlikteliğinden doğan İletişim Sosyolojisi, kitle iletişim araçları, internet, facebook, twitter gibi sosyal medya kanallarının etkilerini ortaya koyan çalışmalar yürütmektedir.

Sinema da sosyolojinin etkilendiği bir diğer alan olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Türk sinemasının son yıllardaki yükselişi, sinemada toplumsal ve siyasal konuların işlenişi, Sinema Sosyolojisi alanını önemli hale getirmiştir. Bu alanda ilk çalışmaların Kurtuluş Kayalı tarafından yapıldığını söyleyebiliriz. “Sinema Bir Şenliktir” kitabı ile Türk sineması alanına giriş yapan Kayalı’nın daha sonra Metin Erksan Sinemasını konulaştırdığı “Metin Erksan Sinemasını Okumayı Denemek” adlı eserle birlikte “Yönetmenler Çerçevesinde Türk Sineması” kitabı bu alanda ortaya konmuş yetkin eserlerdendir.

Sinema dışında genel olarak resim, müzik, plastik sanatlar gibi alanları içeren Sanat Sosyolojisi pek çok sosyoloji disiplininde ders olarak verilmektedir. Müzik sosyolojisi bu disiplinler arasında alt disiplin olarak en öne çıkanıdır denilebilir. Rock müziği üzerine Ali Akay’ın “İstanbul’da Rock Hayatı” adıyla yapılan çalışmayla birlikte Meral Özbek’in Orhan Gencebay müziği üzerine yaptığı “Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski” isimli çalışma bu alanın gelişmesine katkı sağlayan çalışmaların başında gelmektedir.

Türkiye’de 1999’da yaşanan büyük Marmara depremi ile birlikte depremin önemli bir sorun alanı olarak öne çıktığını görüyoruz. Deprem üzerine yapılan sempozyumlar ve bilimsel çalışmalarla önemli bir gündem oluşmakla birlikte Afet Sosyolojisi disiplininin Sosyoloji bölümlerinde yetkinleştiğinden bahsetmemiz henüz olanaksızdır. Afetlerin toplumsal sonuçları ve afetlere karşı yapılacak toplumsal hazırlık gibi konuların gerekliliği düşünülürse bu alanın ileride daha önemli hale geleceğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Son on yılda gelişme kaydeden bir diğer alt disiplin de Edebiyat Sosyolojisi alanıdır. İlk çalışmaları Berna Moran’da bulabildiğimiz bu alanda Kurtuluş Kayalı ve Köksal Alver’in çalışmalarından bahsedilebilir. Özellikle roman üzerinden gelişim kaydeden Edebiyat Sosyoloji alanının ileride köy romanları özelinde Roman Sosyolojisi alt başlığıyla çalışılması da muhtemeldir. Romanların konularının sosyoloji disiplininin içine girdiği çalışmalar giderek artmaktadır. Polis’ten Metropolis’e Cinayet Romanlarında Kent adıyla Galatasaray Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde verilen bir ders bu konuda en dikkat çekenlerden biridir. Yine aynı bölümde Aşkın Tarihsel Sosyolojisi adıyla bir ders verildiğini görüyoruz. Türkiye’de Duygu(lar) Sosyolojisi

alanında henüz bir yetkinleşmeden bahsetmek mümkün gözükme de Ulus Baker'in bu konuda "Kanaatlerden İmajlara: Duygular Sosyolojisine Doğru" adıyla yaptığı doktora tezi önemli bir öncü olarak alanın gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Günümüz Sosyolojisinin sosyal hizmetler alanı ile yaklaştığını görüyoruz. Özellikle İsmail Tufan'ın başta Yaşlılık Sosyolojisi olmak üzere engelliler üzerine yaptığı çalışmalar sosyoloji ile sosyal politika ve sosyal hizmetler alanını ortak bir çalışma zeminine taşımıştır. Üniversitelerin bazılarında Yaşlılığa Sosyolojik Bakış ya da Yaşlılık Sosyolojisi adlarıyla seçmeli derslerin verildiğini görüyoruz. Bununla birlikte Yaşlılık Sosyolojisi ve Engellilik Sosyolojisi alanında az sayıda da olsa çalışmanın varlığından bahsetmek mümkündür. Bu çalışmalardan biri Esra Burcu'nun (2007) "Türkiye'de Özürlü Birey Olma, Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma" adlı kitabıdır. Bu çalışma tıbbi bir rahatsızlık olarak konumlanan özürlülük olgusunu sosyal bir model içinde ele alarak sosyolojik çalışmanın konusu haline getirmesi bakımından önem arz etmektedir. Özürlü olmanın fiziksel özelliklerden çok onlara toplum tarafından atfedilen anlamlar ekleninde yapılaştığı bu sebeple fiziksel özürlülük kadar, özürliye yüklenen anlamı şekillendiren sosyo-kültürel ortamın da dikkate alınması gerektiği bu çalışmada yapılan önemli tespitlerdendir (Burcu, 2007:3).

Artık sosyoloji disiplininin konularından biri olarak gördüğümüz engellilik ya da özürlülük alanında bazı sosyoloji bölümlerinde Engellilik Sosyolojisi dersinin seçmeli olarak verilmekte olduğunu görüyoruz. Toplumun dezavantajlı grupları arasında kabul edilen engellilerin sosyoloji disiplini içinde çalışma imkanı bulmasının önemli bir kazanım olduğu söylenebilir.

Salgın hastalıklar, aşılar, obezite, yaşam tarzına bağlı zihinsel ve fiziksel hastalıkların gündeme gelmesiyle sağlık ve toplum ilişkisinin önemli hale geldiğini görüyoruz. Sağlık Sosyolojisi adıyla tıp kurumunun ve tıp otoritelerinin sorgulandığı bir çalışma sahasının geliştiğinden bahsedilebilir. Obezite, yüksek tansiyon, kalp ve damar hastalıkları gibi yaşam tarzından kaynaklanan kronik sorunlar Sağlık Sosyolojisinin çalışma alanı arasına girmektedir. Gelecekte de toplum sağlığının giderek daha önem kazanacağından bahsetmek mümkündür.

“Risk Toplumu” teriminin, günümüz dünyasındaki sosyolojik dinamikleri açıklamak için oldukça üretken bir etki yaptığını görüyoruz. Ekolojik riskler, sosyal riskler, teknolojik riskler, kültürel riskler ve siyasal riskler göz önüne alındığında toplumsal muhayyilenin önemli bir kısmının risk kavramının ortaya çıkaracağı sorunlarla baş etmek noktasında yoğunlaşacağı anlaşılmaktadır (Bayhan, 2011: 212-213).

Nüfusun büyük çoğunluğunun kırdan ve köylerde yaşadığı Cumhuriyetin ilk yıllarından bugüne toplumsal değişimin ivmesi kırdan kente doğru evrilerek nüfusun kentlerde yoğunlaşmasıyla Kent Sosyolojisi alanında çalışmaların yaygınlaştığını görüyoruz. Sosyoloji bölümlerinin hemen hepsinde köy sosyolojisi derslerinin okutulmakta olduğunu görmekle birlikte kent sosyolojisi çalışmalarının daha çeşitlendiğini görüyoruz.

Kent sosyolojisi alanında Murat Güvenç’in çalışmalarının özgünlüğünden bahsedilebilir. Şehir Bölge Planlama çıkışlı olan Güvenç’in sosyoloji alanına topografya, coğrafya gibi alanın terminolojisini dahil ettiğini görüyoruz. Bu konuda Alim Arlı’nın (2008) “Türkiye’de Yeni Kent Sosyolojisi: Murat Güvenç’i Okumak” adlı çalışması ilişkiel sosyolojinin gelişmesine katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir. Arlı, bu çalışmasında Güvenç’in kent sosyolojisi kapsamında yürüttüğü çalışmalarda izlediği ‘ilişkiel yaklaşım’ın öcü yöntem arayışı olarak yorumlanabileceği hakkında önemli açıklamalar getirmektedir. Güvenç’in bu bağlamda en dikkat çeken çalışmalarından biri “Kent Araştırmasına İlişkiel Yaklaşım: İşyeri-Statü Farklılaşması ve Mekansal İzdüşüm” adlı çalışmasıdır. Bu çalışmada Güvenç, “ilişkiel sosyolojinin blok modelleme yaklaşımını” kullandığını söyleyerek İstanbul’daki işyeri statü temelindeki farklılaşmaya farklı bir kavramsallaştırma-‘toplumsal peyzaj örüntüsü’ gibi- altında izah getirmeye çalıştığını ifade edecektir (Güvenç, 2000: 262).

Bu gelişim seyrini takip ederek Türkiye’deki sosyoloji çalışmalarının daha yetkinleştiği, zenginleştiği ve derinleştiğinden bahsetmek olanaklıdır. Özellikle farklı üniversitelerin sosyoloji bölümlerinin kendi sosyoloji anlayışlarının giderek belirginleştiği gözlenmektedir. Bunlardan en öne çıkanı kadim bir sosyoloji geleneğine sahip olan İstanbul Üniversitesi Sosyoloji bölümüdür. Bölüm tarafından uzun bir süreden beri kesintisiz çıkarılan

Sosyoloji Dergisi'nde yayımlanan çalışmalarda, Türk düşünce dünyası, Türk sosyolojisi ve yerlilik teması belirginlik kazanırken bölümün sosyoloji anlayışının giderek kristalize olduğundan bahsetmek mümkündür. Bu geleneğin oluşmasında şüphesiz Baykan Sezer'in tayin edici rolü olmuştur. Batılı sosyologların düşüncelerini aktarma geleneğini kıran ilk düşünürlerden biri olan Baykan Sezer'in "kendi söyleyecek sözümüzün olması" anlayışıyla yerli ve özgün bir Türk sosyolojisi anlayışının gelişmesine katkısı büyüktür (Kayalı, 2008: 39) Dolayısıyla Nilgün Çelebi'nin (1994: 100) ABD sosyolojisi ile kıyasladığı Türk sosyolojisinin özel bir karaktere sahip olmadığı yönündeki tespitine tümüyle katılmak mümkün gözükmemektedir.

Sonuç

1900'lü yıllardan beri varlığından bahsedegeldiğimiz Türk sosyoloji geleneği değişik evrelerden geçerek günümüze kadar taşınmıştır. Bu uzun aralıkta önemli kırılmalar, yön değiştirmeler ve kopuşlar yaşansa da gelinen noktada sosyolojik araştırmalar daha yetkinleşmiş; disiplin, birikim ve derinlik içeren çalışmalarla muhteva zenginliği kazanmıştır. Son on senede meydana gelen, sosyal hadiseler, siyasal çözümler, yeni toplumsal farklılaşmalar sosyolojik çalışmaların konusu olmakta gecikmemiştir. Sosyoloji bölümleri bu yönde alt disiplinlere ayrılarak farklılaşmış ve daha küçülmüş alanlarda çalışma sahaları oluşturmuştur. Bugün Türkiye'deki üniversitelerin sosyoloji bölümlerinin geniş bir aralıkta çok farklı sahaları ve konuları bilimsel bir disiplin etrafında çalışabilecek kurumsal yapılanmaları mevcuttur. Bu, bölüm derslerine olduğu kadar yapılan tezlere ve yazılan makalelere de yansımıştır. Bu gelişmeleri Türk sosyolojisinin geleceği önünde önemli bir imkân olarak görmek gerekir. Toplumsal değişimin dinamik seyri sosyolojik çalışmaların yönünü ve muhtevasını belirlemeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Arlı, Alim (2008) “Türkiye’de Yeni Kent Sosyolojisi: Murat Güvenç’i Okumak”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 6, sayı: 2, ss 663-676, İstanbul.
- Bayhan, Vehbi (2011) “Küreselleşme ve Risk Toplumu” *Sosyologca Dergisi*, Ocak-Haziran, sayı: 1, ss 203-217, İstanbul.
- Berkes, Niyazi (1985) “Türkiye’de Toplum Biliminin Başlangıcı”, *Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları* içinde, Adam Yayınları, İstanbul.
- Burcu, Esra (2007) *Türkiye’de Özürlü Birey Olma Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Çelebi, Nilgün (1994) “ABD ve Türkiye’deki Sosyoloji Çalışmalarına Kısa Bir Bakış”, *500. Yılında Amerika*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Gulbenkian Komisyonu (2000) *Sosyal Bilimleri Açın*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Gündüz, Olgun (2011) “Niyazi Berkes veya Bir Dönemin Gergin Serüveni Üzerine”, *Sosyologca Dergisi*, Ocak-Haziran, sayı: 1, ss 159-166, İstanbul.
- Gürbilek, Nurdan (2001) *Vitrinde Yaşamak*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Güvenç, Murat (2000) “Kent Araştırmasına İlişkisel Yaklaşım: İşyeri-Statü Farklılaşması ve Mekansal İzdüşüm”, *Mübeccel Kıray İçin Yazılar*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Kaçmazoğlu, H. Bayram (2010) *Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Kasapoğlu, Aytül (2005) “The study of sociology in Turkish higher education”, *International Education Journal*, 6 (4), ss 537-546, Shannon Research Press.
- Kayalı, Kurtuluş (2008) “Bir Asırlık Sosyoloji Birikimi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 6, sayı: 2, ss 33-40, İstanbul.
- Kayalı, Kurtuluş (1994) *Türk Düşünce Dünyası I*, Ayyıldız Yayınları, Ankara
- *Sosyal Bilimler Öngörü Çalışması 2003-2023* (2007) Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.
- Ünal, Ahmet Zeki (2008) “Türk Sosyoloji Tarihinde Metodolojik Yönelimler” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 6, sayı: 2, ss 123-172, İstanbul.

